

УДК 316.323.65+321.01

Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2014.
год. 21. vol. 46.
стр. 11-34.

Ђорђе Стојановић

Институт за политичке студије, Београд

Љубиша Деспотовић

Институт за политичке студије, Београд

ДИСКУРЗИВНО ТРАНСФОРМИСАЊЕ КОНЦЕПТА БЛАГОСТАЊА*

Сажетак

Рад се бави компаративном анализом модернистичке, позно-модернистичке и постмодернистичке парадигме благостања. У том смислу први део рада, се бави општим концептуалним профилисањем концепта благостања, државе благостања и, консеквентно, политике благостања. Следећи део се бави позно-модернистичком политиком ризика и његовим утицајем на реформулисање државе благостања у државу социјалног инвестирања. Финални део пропитује постмодерно инсистирање на релевантности политике идентита у деконструисању онога што се може означити као метанаратив благостања.

Кључне речи: благостање, држава благостања, висока модерност, Ентони Гиденс (Anthony Giddens), постмодерност, социјална политика, социјални рад.

УВОД

Концептуализација и реализација, нормирање и организација благостања на нивоу неког модерног друштва су обично екстремно компликовани и вишедимензионални. Индивидуални или

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта “Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција”, бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

колективни начин прибављања благостања се остварује на нивоу широког институционалног склопа и инкорпорира широки спектар друштвених иницијатива, процеса и пракси. Иако је држава ван сваке сумње најважнија институција тога ранга, људи благостање обезбеђују и преко других социјалних механизма типа: породице и пријатеља, тржишта или волонтаристичких и каритативних организација. Уважавајући такву исходишну констелацију, може се рећи да је рани развој западне државе благостања финансиран на индустријском и економском развоју, на борби за моћ између различито профилисаних класних интереса, уз додатак категорије ризика, те на колизији различитих идеологија, попут конзервативизма, либерализма или социјализма. Томе треба додати Католичку и Протестантску културну матрицу, која је заслужна за формацију и дизајн европске варијанте државе благостања, као и чињеницу да политичка култура нео-либерализма, последње две деценије, има доминантан утицај у њеном реструктурирању.

Намера овог рада је да преко концептуалне анализе класичне “бевриџанско”-модернистичке, гиденсовски профилисане позно-модернистичке и постмодернистичке парадигме идентификује елементе и релације онога што се подразумева као концепт благостања, укаже на трансформацију концепта благостања, и одреди смернице, онолико колико је то могуће, даљег реконфигурирања његовог значења. Притом, као основу те метаморфозе узима аутентичну постмодерну политику идентитета (анулирање маргинализације, ексклузије и неједнакости), насупрот позно-модерној политици ризика и модернистичком настојању да унификује потребе и реаговања на исте. Наравно, претходно свакако имплицира да промишљање благостање није нека херметички изолована операција, већ да је контекстуална или ситуациона, да се одвија у равни моћи, у оквиру неког друштвеног и политичког надметања по питању организације и дистрибуције ресурса, права и статуса.

1. ТЕОРЕТСКИ ДИСКУРС БЛАГОСТАЊА И МОДЕРНОСТИ - ОПШТИ РЕФЕРЕНТНИ ОКВИР

Теоретско промишљање благостања инкорпорира позиционирање искуствених и институционалних димензија система благостања у оквиру ширих друштвених односа и политичке борбе.¹⁾ Та компликована операција контекстуализације се можда најбоље изражава ангажовањем две различите, али међусобно повеза-

1) O'Brien, M. и Penna, S. *Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society*. SAGE, London, 1998., стр. 4.

не, мутуалне теоретске компоненте поставке благостања. Са једне стране, ради се о теорији друштвеног благостања, која се бави организацијом друштвених односа и утицајем те организационе шеме на индивидуалну и колективну добробит, начином дистрибуције ресурса и могућности, те друштвеним обрасцима приступа, партиципације, инклузије и ексклузије који подржавају, доприносе или угрожавају индивидуално и колективно благостање. Са друге стране, ради се о друштвеној теорији благостања, која се бави са тим како нека организација, тип друштвених односа (ексклузија, централизација и маргинализација, ослобађање и опресија) изражава неки посебни образац, са идентификовањем друштвених снага и борбе која подржава специфичну дистрибуцију, инклузију и ексклузију. Друштвено благостање се, на најопштијем нивоу, односи на различите социјалне аранжмане који служе за задовољење индивидуалних и групних потреба, те на решавање друштвених проблема, оно није само мера добробити, већ обухвата сплет могућности и аутономију.

Теоретска опсервација друштвеног благостања се може реализовати на неколико нивоа:²⁾ (1) оно се може интерпретирати искуствено, преко добробити, то јест, у смислу степена здравља, сигурности, материјалног просперитета, партиципације и сличних квалитета са којима, индивидуално или колективно, располаже члан неке популације; (2) друштвено благостање може бити третирано и системски, као систем социјалних и институционалних односа путем којих људи обезбеђују или одржавају њихово индивидуално или колективно благостање; и (3), на крају али не на последњем месту, друштвеном благостању се може приступити дискурзивно, у оптицају је, дакле, дискурс друштвеног благостања који покрива организацију или матрицу знања, културно конструисани и политички санкционисани оквир за дефинисање искуства и за остваривање дефиниција у пракси.

Када у аналитички фокус ставимо концепт државе благостања,³⁾ разматрање можемо започети са начелним ставом да уколико се омогући тржишном механизму да буде једини усмеривач судби-

2) Ibidem, стр. 7-8.

3) Види Pestoff, V. A. *A Democratic Architecture for the Welfare State*. Routledge, London, 2009; Haggard, S. и Kaufman, R. *Development, Democracy and Welfare States: Latin America, East Asia and Eastern Europe*. Princeton University Press, Princeton, 2008; Meadowcroft, J. "From Welfare State to Ecostate." у Barry, J. и Eckersley, R. (уп.) *The State and the Global Ecological Crisis*. The MIT Press, Cambridge, 2005, стр. 3-25.; Offe, C. *Contradictions of the Welfare State*. Hutchinson, London, 1984; Gutmann, A. (уп.) *Democracy and the Welfare State*. Princeton University Press, Princeton, 1988; и Стојановић, Ђ. и Ђурић Ж. *Анатомија савремене државе*. Институт за политичке студије, Београд, 2012.

не људи и његовог природног окружења, онда можемо очекивати уништење друштва, то јест да је функционалност тржишне привреде „условљена“ егзистенцијом тржишног друштва.⁴⁾ Имајући ово на уму, државу благостања можемо да посматрамо: (1) као сет уже постављених двадесетовековних политичко-административних аранжмана повезаних - са владиним стратегијама за обезбеђивање, унапређење и сервисирање друштвеног благостања (пензије, здравствена заштита, социјална помоћ итд.), са бирократским управљањем таквим програмима и са политичко-идеолошким оправдањем таквих пракси; (2) као еквивалент целини државне структуре или конструкцији постојеће друштвено-економске формације (у овом случају њен појам је изједначен са капиталистичком државом или савременим капитализмом); (3) као скуп економских и социјалних јавних политика примењених у развијеним државама између педесетих и седамдесетих година прошлог века (понекад означених као кејнзијанска држава благостања); и (4) као свеобухватну системску варијанту, карактеристичну за земље попут Шведске и Норвешке, која се узима као најпотпунији израз идеала државе благостања (познатију као социјал-демократска држава благостања).

Државу благостања карактерише то да је њена генеза непосредно упућена на реконфигурисање улоге радничке класе, синдиката и социјал-демократских партија, иако је та повезаност често проблематичнија него што изгледа - идеја благостања није ексклузивна норма ниједног идеолошког склопа („притисак одоздо“ може бити стављен под лупу сумње када је у питању настанак државе благостања, у неким специфичним поставкама синдикати су показали отпор увођењу од стране државе вођених стратегија благостања, а многе битне реформе у већем броју држава су реализоване од стране влада са десном идеолошком конструкцијом). Поред свега, остаје чињеница да њихов активизам по питању реформи детерминише перманентно присуство питања благостања у јавној агенди. Надаље, концепт је увек третиран као комплементаран процесу економског развоја и као национални пројект, а његова носећа претпоставка је да се функционално језгро државе благостања може изразити преко опорезивања, прибављања прихода од појединаца и пословних организација, те њихово трошење у форми исплата или директног набављања одређених користи (социјална помоћ, здравствена заштита итд.). Томе треба додати и читав низ законодавних аранжмана и административних правила, те сложених механизма испоруке добара.

4) Види Полањи, К. *Велика трансформација: политичка и економска исходишта нашег времена*. Филип Вишњић, Београд, 2003.

In summa, држава благостања се, дакле, може расправљати преко четири теоретска конструкта који јој додељују различите позиције и функције у друштву:⁵⁾ (1) држава благостања може бити проучавана као засебна политичка форма, као аутентична или својеврсна организација политичке моћи; (2) она се може студирати као корпус организација задужених за креирање и спровођење конкретних, појединачних политика; (3) она, такође, може бити схваћена и као дистингвирајућа шема функционалне диференцијације, као оригинални облик специјализације и контроле над улогама и ресурсима који пружају или обезбеђују добробит; и (4), коначно, држава благостања се доживљава и као простор за изражавање неке специфичне форме моћи, *locus* политичког конфликта око специфичне структуре контроле и опресије. Међутим, могуће је направити аналитички помак од примарности државе благостања ка културним матрицама и друштвеним расцепима неједнакости унутар и ван формалних институција, то јест служби, социјалне заштите.

Сваки систем благостања, специфични размештај моћи, контроле, могућности, права, инклузије, ексклузије и чланства (или припадности), може бити схваћен на два супротстављена начина:⁶⁾ (1) он може бити интерпретиран као контингентни исход, са већим или мањим степеном успеха, пројектованог или свесно усмераваног система, чија реформа може да одведе до више демократске и хумане организације благостања (политичка реперкусија ове интерпретације је фаворизовање нормативних филозофских начела правде, права и потреба као рационалног одговора на препреке повезане са неадекватном расподелом ресурса или дисфункционалношћу институција друштвеног благостања); и (2) он може бити интерпретиран као интринсично сепарациони шаблон друштвене координације, чије је континуирано трајање укорено у и зависно од процеса ексклузије и маргинализације (политичка реперкусија ове интерпретације је да пракса наметања тих нормативних начела одређеном институционалном размештају неизбежно води ка ексклузији, маргинализацији или дискриминацији.

Не мали број теоретских елаборација третирају савремено друштво/а као наставак или еволуцију историјских мустри које обележавају Западно социјално устројство (западно-цивилизацијски имагинаријум). Иако за неке постоји јасан и недвосмислен раскид или преломница (на пример између индустријализма и постиндустријализма или фордизма и постфордизма), логика промене је

---

5) *Ibidem*, стр. 8-9.

6) *Ibidem*, стр. 184.

виђена као реитерација друштвене динамика модерног друштва. Разматрање модерности обухвата главне правце прогреса и трансформација савремених друштава као конвергентне или као историјски производ обрасца низа догађаја иницијално промовисаних преко друштвеног, политичког и епистемолошког концептуалног заокрета који је карактеристичан за Просветитељство. Период који је уследио после Просветитељства био је обележен технолошким и организационим потенцијалима за решење проблема базичних потреба (храна, одећа и сл.) и бриге за људе (карикативни моме-нат), те ослобађањем истих од неправде и произвољне и неспутане моћи наметнуте од стране владара, аристократије, цркве и других облика организоване моћи тога ранга.

Ти капацитети су могли бити „стављени у службу“ како добрих тако и лоших циљева, тако да је читава пост-просветитељска епоха могла бити разматрана и као техничка и организациона способност за различите форме притисака, надмоћи и деструкције. Било како било, симултано, просветитељска филозофија и њена потоња разрада, могло би се рећи и апликација, преко научног, правног и моралног дискурса је пласирала универзална начела понашања, мишљења и правде на основу којих је мерена ефикасност, корисност (у смислу добрости) и пожељност појединачне примене тих способности. Просветитељство је, заправо, поставило унисоне узусе, критеријуме или стандарде мишљења и понашања, чија је оптика омогућила људима, као „рационалним“ бићима, да постигну споразум о објективним користима и потешкоћама научног, економског и друштвеног развоја, те о принципа организовања и контроле истих. Немогућност да се све сви сложе око онога шта су користи а шта потешкоће, као и неучествовање свих у прецесу досезања споразуме се оправдава контингентним исходом структуралних и идеолошких снага. Те силе, које су инсталиране у пројекат капиталистичке, бирократске и војне модернизације, су директно утицале на изобличавање рационалне просветитељске поставке у смеру амбивалентног и деформисаног система субмисије и контроле над јавном и приватном сфером у животима људи.

Борба између рационалног просветитељских пројекција и горе споменутог контингентног маригинализовања или искључења маса је тумачено преко три засебне логике својствене модернизацији друштва:⁷⁾ (1) диференцијације - процеса класификовања и категоризовања многоструког животног искуства и форми живота, те њиховог лоцирања у одвојене, аутономне сфере које посебно

7) Ibidem, стр. 188-189.

координиране и друштвено уређене (модернизација манифестује конструкцију система за покретање и управљање разликама, за идентификовање разлика између појединачног и групног искуства и њихово координирање и усклађивање у модерном поретку преко додељивања одговарајућих позиција у укупном друштвеном систему); (2) детрадиционализације - замене обичаја, навика, институција и веровања са наизглед имперсонализованим и објективним системом друштвене координације (за разлику од пре-модерних друштава, где традиција заједнице представља главни простор за развијање властитог идентитета, норми и моралних кодова, модерна друштва су постављена тако да су организована ван те традиције, у оквиру јавне сфере, па модернизација представља релокацију, реорганизацију или додавање јавне димензије власти над економским, културним и друштвеним развојем, те развојем моралних кодова и матрица за саморазумевање); и (3) рационализације - изједначене са супституцијом субјективних преференција и жеља са објективним критеријумима и стандардима, друштвене институције и друштвена активност су организоване на основу делотворности, на темељу мере до које репрезентују највише логична, ефективна и инструментална средства за реализацију дефинисаних циљева (рационализам подразумева појаву система процене, расуђивања и интерпретације који не зависе од онога који суди и тумачи, те, аналогно, појаву апстрактних правила и кодова, са обимним бирократским системом администрације, који постају сами себи циљ).

Као главне карактеристике модерности можемо да издвојимо:⁸⁾ (1) схватање историје одређене преко дефинитивне и прогресивне оријентисаности; (2) покушај да се развију универзалне категорије (или формуле) искуства, репрезентације и објашњења; (3) став да рационалност треба да стоји иза свих активности; и (4) способност националне државе да координира и унапређује досегнути развој на нивоу целине друштва. Другим речима, нуклеус модерности, њено исходишно начело, је успостављање поузданих темеља за уопштљиво знање, праксу и политику. Модерност је усмерена ка откривању централне/их истине/а о свету, које се не налазе на површини ствари, већ су прикривене појављивањем. Као једна од најважнијих обележја модерности може се идентификовати прогресивно спајање научне објективности и политичко-економске рационалности. Модерност је блиско повезана са две главне тежње просветитељства и реформације: ону ка моралној аутономији и ону ка друштвено-политичкој самоодређености, као

8) Parton, N. "Social theory, social change and social work: an introduction." у Parton, N. (ур.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge, London, 1996, стр. 13.

аспиративним изразима когнитивне рационалности. Њен одређујући моменат је садашњост као простор сталног трвења између оспораване прошлости и могуће будућности, као место одлучивања о размери континуитета и дисконтинуитета облика живота за који се опредељујемо, и бивајући таква, њена најдоминантнија појавна форма је изражена преко кризног искуства.⁹⁾

2. ВИСОКА МОДЕРНОСТ И БЛАГОСТАЊЕ

За Ентонија Гиденса (Anthony Giddens),¹⁰⁾ модерност се односи на друштвени живот или организацију који су се појавили у Европи око седамнаестог века, а потом сускесивно остварили утицај на глобалном нивоу.¹¹⁾ За разлику од „једноставне модернизације“ ранијег друштвеног развоја, савремена епоха, касна, позна или висока модерност, је обележена „рефлексивном модернизацијом“. Гиденс користи овај појам да би дефинисао процесе глобализације, друштвене рефлексивности и пост-традиционалног (од Гиденса више преферирани појам у односу на појам постмодерног) друштвеног поретка. Социјална рефлексивност се односи на друштво где су животни услови највећим делом производ акција припадника тога друштва, које су, опет, предоминантно усмерене на управљање од стране друштва створених ризика и могућности. Ранији историјски периоди обележени су животним условима који су у многоме зависили од спољних сила (ритмом годишњих доба, сложених климатских услова, природне конфигурације терена, смењивањем дана и ноћи и сл.). Политичке и друштвене институције благостања повезане са спољним ризиком, а не са производњом несигурности карактеристичном за људску интервенцију у подручју друштвеног и природног света, те са промовисањем солидарности у амбијенту једноставне модернизације, више неконвергирају са актуелним дефинисањем социјалног битисања. Свет је постао флексибилан и лако уобличљив ентитет: и природни и друштвени свет су постали изложени преманентној интервенције,

9) Kompridis, N. *Critique and Disclosure: Critical Theory between Past and Future*. MIT Press, Cambridge, 2006, стр. 14-15.

10) Види Giddens, A. *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge, 1990; Giddens, A. *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge, 1991; Giddens, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Polity Press, Cambridge, 1994.; Giddens, A. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1998.

11) Giddens, A. *The Consequences of Modernity*. op. cit., 1991, стр. 1.

те предмет расправе о узроцима и последицама таквих интервенција.

У позној модерности долази до потпуне реоријентације само-идентитета и животног стила, значајне промене дирекције која се означава као рефлексивни пројекат самог себе, “властитог сопства”. Ако је само-идентитет, “лично Сопство” или “Ја”, рефлексивно схваћено од стране појединца преко партикуларног биографског наратива, задуженог за конфлацију прошлости, онога како је неко постао оно што јесте, и будућности, онога шта неко хоће да буде, онда је касна модерност обележена дубинским променама вертикалних, постаменталних детерминанти такве констелације.¹²⁾ Традиционални начин живота, укључујући класе као једно од најважнијих чворишта само-идентитета, су елиминисани из друштвеног битисања и замењени ситуацијом вишеструког избора. Конјункција тога ранга није продукт механизма државе благостања или неуређеног конзумерског капитализма, већ глобализације, повећане интегрисаности и освешћености удаљених догађаја и начина живота на нечије персоналне праксе, и перманентне институционалне рефлексивности, сталне производње нових знања и информација, рутински оперативних у друштвеним праксама.

Ерго, “сопство” постаје рефлексивни пројекат у оквиру кога појединци морају предано и континуирано да селекују, одржавају и ревидирају њихове идентитетске наративе. По Гиденсу, данас сви ми опстајемо ван биографије, рефлексивно устројени преко протока друштвених и психолошких информација о могућим начинима живота.¹³⁾ Пост-традиционални поредак модерности је тако конструисан да се одговор на питање о начину живота мора свакодневно изнова давати и тумачити унутар временског развијања само-идентитета. Претходно би могло да се окарактерише као позитивно постигнуће самоостварења, самоспознаје, само-истраживања и само-контроле, што омогућава досад незамисливу суму аутономије, слободе делања и “суперирности” над животним приликама, без обзира на евидентну тежину и комплексност реконструкције инхерентно крхког само-идентитетског наратива, те питања његове адекватности и одступања од неког идеално замисљеног себе. Могу се констатовати још две битне последице из ове нове рефлексивности само-идентитета: (1) инверзија традиције или колективне културе са животним стиловима, анулирање безусловног прихватања “испрограмираности” пренешене са генера-

12) Giddens, A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. op. cit., стр. 53.

13) Ibidem, стр. 14.

ције на генерацију и прихватање плуралитета могућих опција без неких ригидно профилисаних инструкција, ради се о форсирању индивидуалног избора и прихватања од стране за то ангажованог и заинтересованог агента (није ствар у томе да само следимо неке животне стилове, ми немамо другог избора него да их бирамо); (2) као реперкусија мултипликовања животних стилова јавило се пропорционално увећање животног планирања, са нестанком традиционалистичке фаталности или омиозности, појединци, слично касно-модерним институцијама, морају да запоседну будућност преко амалгамације како пројектованих будућих поступака и догађаја, тако и само-идентитетских наратива прошлости (ово не значи да план по неком аутоматизму значи и његову реализацију- читав низ акциденталних догађања могу у сваком трену утицати на појединца и приморати га на доношење крајње деликатних и битних одлука, врло утицајних по питању његове животне оријентације).

Савремену еру карактерише и инверзија превалентне усредсређености на богатство (или благостање) са категоријом ризика, који је толико значајан да заправо представља одлучујући параметар позно-модерне културе и живота. По Гиденсу, модерност је култура ризика, идеја ризика је постала модус како општа и техничко-специјалистичка јавност организују друштво.¹⁴⁾ Савремени друштвени живот поверење не екстрахује из света природе, већ из друштвено организованог знања у форми апстрактног система. Када се у фокус постави институционална сфера, рефлексивна модернизација генерише окружења глобалног ризика које се базира на његове четири варијанте бремените са значајним последицама:¹⁵⁾ (1) капитализам генерише економску и социјалну поларизацију, како унутар нације тако и међу нацијама (у игри је запрепашћујуће повећање сиромаштва, око једне петине становништва на планети живи у условима апсолутне беде, парадокс је да таква констелација депривације није само резултат економске неразвијености, већ се, понекад, јавља као последица процеса унапређења и развоја); (2) индустријализам продукује претње које се тичу екосистема (ради се о увећању глобалног загревања, смањењу озонског омотача, уништењу кишних шума, дезертификацији и сл.); (3) присмотра или мониторинг, те на њима засновани контролни систем представљају одраз екстензивне репресије и угрожавања људских права (ради се о релевантном нарушавању демократских права и немогућности све већег броја људи да побољшај, чак и мали део, својих

---

14) Ibidem, стр. 3.

15) Giddens, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. op. cit., стр. 97-101.

људских потенцијала); и (4) средства насиља подразумевају широки распон бруталних феномена од мушког насиља над женама до могућности нуклеарне конфронтације (нови светски поредак који је заменио стари, утемељен на суперсилама, није донео очекивани помак на боље, проблем се манифестује не само агрегацијом војне технике, већ и појавом локалних напетости произашлих на националистичким, религијским или етничким расцепима, што је допуњено и насиљем у свакидашњим ситуацијама, типа родних односа између различитих полова). Ниједан аспект наших ангажмана није подложен неком унапред фиксираном курсу, те је све отворено за контингенцију.

Такво аномалично стање се не може превазићи истрошеним и дискредитованим филозофским поставкама социјализма и нео-либерализма. Док се социјализам, од коренитог пројекта друштвених промена, деформисао на начин да је постао дефанзивни конзервативизам заокупљен одбраном постојећих државних институција благостања, неспособних да одговоре на изазове произведене несигурности, дотле се нео-либерализам “наметнуо” као неприкосновена сила деструктивног и неспутаног капитализма, као морално проблематични концепт, који нагриза колективно ткиво зарад ефикасне акумулације. Гиденсов одговор на такву конјункцију је “утопијски реализам”, трансформативни пројект друштвеног “сопства” инкорпорираног у критичку теорију данашњице, различит и од леве и од десне опције.¹⁶⁾ Реализам изражава идеју да радикална политика, у смислу реализације делотворних тактика и стратегија, треба да произилази из актуелних друштвених процеса, док се утопијски део синтагме односи на чињеницу да је друштвени универзум све више испуњен друштвеном рефлексивношћу, алтернативним визијама и моделима будућности који активно обликују и ре-обликују садашњост.

Утопијски реализам се може схватити као својеврстан ин-структивни оквир за формулисање алгорита политичког деловања оријентисаног ка метаморфози касно-модерних друштава, он нуди алтернативне друштвено политичке форме супротстављене горе побројаним ризичним окружењима касне модерности. У том смислу, концепт карактеришу следећи опонентски моменти: (1) опирање постулату капиталистичке акумулације по коме је економски раст најважнија димензија функционисања друштва и постављање у центар дискурса борбу против сиромаштва; (2) насупрот агресивном и деструирајућем индустријализму, форсира се страте-

16) Ibidem, стр. 101-103

гија еколошког очувања и конструисање нове екологије вредносно прожете идејом о муталности човека и природе; (3) одбацивање система институционалног надгледања потенцирањем демократије утемељене на дијалогу, компоноване од политике поверења и интегритета; и (4) супростављање политици насиља редуковањем свих облика виоленције и произвољне моћи.

Имајући то на уму, главни задатак са којим се суочава држава благостања у епохи касне модерности је развој форми обезбеђивања, заштите и подршке које су компатибилне животним вредностима, жељи да се живи срећан и задовољавајући живот. Овакав контекст је свакако значао радикално реконструисање дотадашње поставке држава благостања, фаворизоване од стране политичке левице и радничке класе као поузданог инструмента или механизма за осигурање друштвене и економске једнакости. То је подразумевало и уважавање дуготрајне критике која је долазила са десног политичког крила и која је обухватала следеће елементе:¹⁷⁾ (1) неуспешно редуковање сиромаштва или изналажења начина за трансформисање релевантне редистрибуције богатства; (2) имплицитно прихватање традиционалне породице и родних улога; (3) подстицање зависности по питању благостања као културног кода и економског услова; (4) бирократизовани, нефлексибилани и имперсонализовани карактер државних институција; (5) недемократска, одоздо-надоле расподела користи и привилегија; (6) неадекватно прилагођавање друштвеним променама са посебним акцентом на (6.1) обрасце класне стратификације, (6.2) демографске промене, (6.3) преображај у породичној структури и (6.4) трансформацију тржишта рада; (7) немогућност утицаја на зоне ван економског подручја на нивоу емоционалних, моралних и културних проблема; (8) немарно и нефункционално коришћење финансијских и људских ресурса.

Различити концептуални размештаји, различита теоретска оптика различито конструише место и функције државе благостања у самом друштву:¹⁸⁾ (1) држава благостања може да буде конструисана као генуинитетна политичка форма, засебна организација политичке моћи; (2) она може бити и третирана као обједињавајући административни конструкт по питању начина организовања појединачне/их политике/а и следствене имплементације; (3) држава благостања може бити разматрана и као сет дистинктивних образаца функционалне диференцијације, као аутентични

17) Loyal, S. *The Sociology of Anthony Giddens*. Pluto Press, London, 2003, стр. 155.

18) O'Brien, M. и Penna, S. *Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society*. op.cit., стр. 4.

модус специјализације и контроле над улогама и ресурсима који обезбеђују благостање; те (4) четврта конструкциона перспектива види државу благостања као простор за реализацију специфичних форми моћи (попут родне или расне варијанте), она представља локацију политичког конфликта око посебне, патријархалне или расно профилисане) структуре контроле и опресије.

За Гиденса, неуспех државе благостања заправо произилази из концептуалног увођења појма ризика, из друштвеног заокрета од спољног ка произведеном или створеном ризику. Ризик се односи на опасности које процењујемо и са којима се суочавамо.¹⁹⁾ У касно-модерним друштвима, фокусираним на будућност и, тако рећи, “затрпаним” информацијама, анализа ризика подразумева спајање другачије неспојивих области политике: реформисање државе благостања, ангажовање са светским финансијским тржиштима, одговоре на технолошке промене, еколошке проблеме и геополитичке трансформације. Како то потенцира Гиденс, потреба за заштитом од ризика је унисона, као и, помало амбивалентно, потреба за сучељавањем са ризиком и ризиковањем на један продуктиван начин.²⁰⁾ Организовање државе благостања, као система друштвене сигурности или заштите, нераскидиво је повезано са Просветитељском идејном матрицом, по којој је ризик измерљив преко рационалног ангажмана, и коме се супротставља и који се контролише преко хотимичне друштвене интервенције. Таква концептуализација се заправо реферира на дириговање или управљање спољним ризиком и на бављење друштвеним проблемима тек пошто су се већ појавили. Насупрот томе, произведени ризик измиче људској евалуацији и контроли, те подразумева “априорно” или профилактичко деловање на самом извору, а не “апостериорно” чињење по афирмацији неког догађаја. Логика тако постављеног реаговања, преузета од стране неког појединца или друштвене групе, не одузима на позитивним могућностима искоришћавања и каналисања у смеру неког плодносног исхода. Све то имплицира инверзију анахроне, ретроградне и неефикасне државе благостања са државом социјалног инвестирања, оперативном унутар контекста друштва позитивног благостања.

Друштво позитивног благостања, за разлику од негативних слобода државе благостања, које је Гиденс пратио у односу на “аксиоме” изнете у Беврицовом извештају, требало би буде утемељено на позитивним слободама аутономије и развоја појединца.

19) Giddens, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. op. cit., стр. 64.

20) Loc. cit.

Беврицов извештај, настао за време Другог светског рата као пројекат наручен од стране британске владе и превасходно усмерен ка стварима које се тичу социјалног осигурања радника.²¹⁾ Захваљујући његовом реализатору Вилијаму Бевриџу (William Beveridge) прерастао је у концептаулни и инструктивни оквир британског концепта државе благостања, познат по своме идентификовању и резистенцији, рецимо, “петорици јахача апокалипсе” дотадашњег устројства и поимања благостања: оскудици, незнању, бедности и незапослености. Анализирајући тако развијену шему, Гиденс је ситуацију високе модерности окарактерисао преко пет нових опонирајућих атрибута: аутономије, образовања, добробити, активног здравља и иницијативе.²²⁾

Негативно (или традиционално) благостање се, дакле, може тумачити као компензационо делање за трошкове и непогоде или недаће које људи проживљавају као последице економских и друштвених трансформација, док позитивна варијанта, осим тога, покушава да развије потенцијале за преузимање ризика и интегрисање институција благостања у шири економски систем. Ерго, у дискурсу државе социјалног инвестирања, која се може изједначити са дискурсом државе позитивног благостања, важно место заузимају процеси инклузије и ексклузије, који омогућавају или осујећују појединце да партиципирају у економској сфери, посебно на нивоу тржишта рада.²³⁾ Технолошки устројена глобална економија промовише ризик да одређене групе, попут професионално неспособљених или недовољно образованих, остану трајно искључени из економског домена. Због тога што само компензационо реагује на непогоде, негативна форма благостања може да интензификује друштвену ексклузију, док позитивни пандан, диспратно томе, развија инклузионе капацитете. Притом, благостање није само ствар економске зоне активности, већ се у његовом детерминисању инсистира и на психичким добитима (саветовање и сл.). Позитивно благостање се примарно бави личним слободама и колективном одговорношћу, у времену културног репрограмирања еманиципаторске политике у нови културни код политике живота, схваћене као политике животних стилова и самоостварења.

---

21) Blakemore, K. и Griggs, E. *Social Policy: An Introduction*. Open University Press, Maidenhead, 2007, стр. 49-53.

22) Giddens, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. op. cit., стр. 128.

23) Види Pratt, A. “Towards a New Social Democracy.” Lavalette, M. и Pratt, A. (yp.) *Social Policy: Theories, Concepts and Issues*. SAGE, London, 2006, стр. 26-46.

3. ПОСТМОДЕРНОСТ И БЛАГОСТАЊЕ

Један од начина “семантичког дешифровања” или “егегезе”, иначе доста тешко прецизирајућег, појма постмодерног представља термилошки спој који сугерише неки поредак, етос или покрет који се налази ван, против или после модерног пандана.²⁴⁾ Међутим овакву поставку треба узимати са доста резерве, јер се њена модернистичка природа манифестује самим следом од модерног ка постмодерном, ситуирањем постмодерног унутар модерног поретка линеарног времена, те је тако чврсто повезана са метанаративом историјског прогреса или еволуције. Са друге стране, постмодерности се не мора да буде третирана из угла продужавања или раскида са модерношћу, већ из угла откривања и трансгресије реализоване преко прихватања експерименталног момента прикривеног унутар самог модернистичког поретка. Постмодерност нарушава модерност и сродне јој наративе изнутра и пласира нове форме историјског времена које садрже властите стратегијске потенцијале. Постмодерност „саботира“ линеарно време модерности делујући истовремено у прошлости и будућности, она није пуко раскидање са традицијом и модерношћу, већ и историјска деконструкција модерне прошлости зарад отварања простора новој недефинисаној будућности.

Став да је модерни свет обележен дисконтинуитетом, инконгруенцијом, дисонанцом, фрагментацијом и дисензусом (ради се, дакле, о једном нестабилном окружењу испуњеном перпетуираном несигурношћу), постмодернисти повезују, не потпуном снагом узрочно-последичне везе, са: (1) преласком на постиндустријско, информативно и потрошачко друштво; (2) дезорганизованошћу капитализма, социјализма и бирократије; (3) транснационализмом и глобализујућим процесима; (4) пропадањем међународног поретка одржаваног од стране Сједињених Америчких Држава; (5) реструктурирањем запослености, незапослености и слободног времена на бази пост-фордистичких принципа; (6) реструктурирањем друштвених категорија, класа, рода, расе и сексуалности; и (7) гашењем старих и појавом нових знања и дискурса.²⁵⁾ У својој најекстремнијој варијанти, постмодернизам пропагира идеју да су знакови и представе заменили стварност, да је пролиферација представа и порука довела до имплодирања границе између знака

24) Види Стојановић, Ђ. “Трактат о постмодернизму, друштву и политици: Quaecumque ab X dicta essent, commentitia esse.” *Српска политичка мисао*, 41(3), 2013, стр. 11-56.

25) Gibbins, J. R. “Postmodernism, poststructuralism and social policy.” у Carter, J. (yp.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998, стр. 33.

и означене ствари, као и између стварности и фикције, елиминисајући категорије попут истине или смисла. Последица таквог стања ствари је хипер-реално друштво у коме је дихотомија између стварног и нестварног поништена, потпуно изгубљена у бескрајном протоку знакова и симулација.²⁶⁾

Постмодернизам је по питању моћи усредсређен на друштвено-културну и политичко-економску конструкцију ексклузије и маригинализације, на политичко апострофирање доминације и следственог отпора, те на анализу институционалне и свакидашње реализације значења и кодова у поводу разлика и идентитета. Свако проучавање друштвеног благостања укључује и “дијахроничка” и “синхроничка” друштвена превирања, то јест културну и политичку борбу. Било како било, квантитативно-квалитативне промене модерног друштвеног живота су видљиве преко:²⁷⁾ (1) хипер-диференцијације научног и технолошког знања и културних вредности; (2) хипер-рационализације политичке и економске власти; и (3) хипер-комодификације животних стилова. Имајући претходно на уму, под постмодернизацијом можемо да одредимо прелазну фазу између постојећег модерног и, још увек нереализованог, постмодерног друштвеног поретка, евидентно реконфигурисање, такође, свих аспеката друштвеног живота.

Као најеклатантније постмодерне праваца промене можемо идентификовати:²⁸⁾ (1) децентрализацију - указује на нестратегичку и екстензивну тенденцију, карактеристичну за целокупне економске, политичке и културне односе, а не за, рецимо, освешћене капиталисте или класне актере, да велике организације шире власт од производње и административних процеса на супсидијарне институције и мреже (можемо разликовати хоризонталну децентрализацију, ону коју подразумева трансфер моћи од извршних тела на специјализоване организације, квази-аутономне, полу-јавне невладине организације на које је влада деволуирала моћ, и вертикалну децентрализацију, која подразумева пренос овлашћења, спуштање моћи, на мање и више специјализоване јединице); (2) локализаци-

26) Baudrillard, J. *Selected Writings*. Stanford University Press, Stanford, 2001, стр. 169-188.; Dickens, D. R. и Fontana, A. “ Postmodernism in the Social Sciences.” у Dickens, D. R. и Fontana, A. (ур.) *Postmodernism and Social Inquiry*. UCL Press, London, 1994, стр. 1-25.; и Dickens, D. R. и Fontana, A. “ The Future of Social Theory and the Limits of Postmodern Critique.” у Dickens, D. R. и Fontana, A. (ур.) *Postmodernism and Social Inquiry*. UCL Press, London, 1994, стр. 127-155.

27) Види Crook, S., Pakulski, J. и Waters, M. *Postmodernization: Change in Advanced Society*. SAGE, London, 1992.

28) O'Brien, M. и Penna, S. *Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society*. op.cit., стр. 192-195.

ју - указује на то да комуникативне технологије, потпомогнуте са масовним миграцијама и светском трговином, доводе до релевантног повећања свести о и стварној зависности између локалитета који су јако удаљени али који утичу на међународне и планетарне односе и токове (долази до супротстављања глобалним корпорацијама и дистанцирања локалних савеза и удружења од простора подложног централној координацији); (3) фрагментацију - указује на декомпоновање, дисјункцију политичке културе, на инверзију партијске и класне лојалности са флуиднијим и неформалним мрежама деловања и испољавања, она је интензификована растом политике идентитета у оквиру које је модерна логика инкорпорирања и репрезентације доведена у питање због своје ригидности и ексклузивности, и (4) десоцијетализацију (условно десоцијетализацију) - указује на ерозију модернички снажно позициониране сепарације друштва и националне-државе, на дисперзију, дисеминацију националних и друштвених идентитета и на факат да глобални медији комуникације, трговина и транспорт омогућавају како корпорацијама тако и заједницама да одржавају економске и друштвене мреже.

На овом месту би било добро направити начелну разлику између постмодернизма и постиндустријализма. Док се први, генералнији термин, како је већ то сугерисано, реферира на крај двадесетовековне епохе модерности, дотле се постиндустријализам односи на уже профилисане тенденције у сфери економије и рада.²⁹⁾ Његове главне карактеристике су: (1) дерутност производње као носећег извора запослења и пропорционални раст послова повезаних са услужним сектором; (2) консеквентно претходном, долази до низа суштинских промена у структурисању рада и организацијама (напуштање фордистичких начела масовне производње, хијерархије и “животног запослења” са непирамидалном и децентрализованом поставком организација, каузализацијом рада и преваленцијом много шире постављених портфолија професионалних умећа); (3) анахроне класне и родне поделе индустријског друштва алтерирани су новим расцепима, превасходно на радну снагу, адекватно награђену, прилагођену постиндустријским критеријумима знања као пресудног фактора запошљавања и сиромашнијег дела упућеног на повремене, привремене и хонорарне послове; и (4) као последица глобализације, која онемогућава државе да независно управљају економијом унутар својих граница, долази

29) Blakemore, K. и Griggs, E. *Social Policy: An Introduction*. Open University Press, Maidenhead, 2007, стр. 271-274. и Стојановић, Ђ. и Гавриловић, Д. “Од модерне парадигме вођства ка пост-модерној парадигми вођства.” *Српска политичка мисао*, 31(1), 2011, стр. 11-38.

до смањења трошкова рада и благостања (социјалних издвајања), те немогућности потпуно аутономног формулисања и усмеравања социјалних политика.

Сагласно претходном, развој унутрашњих тржишта која се тичу одређених социјалних услуга су резултовала распадом застареле бирократске структуре која је била задужена за ту врсту послова, постиндустријски тип економије нагриза важеће норме и стандарде сигурности и принцип сталног запослења, чинећи постулате “бевриџанске” државе благостања ретроградним и неадекватним за савремене људске потребе.³⁰⁾ Све донедавно социјални рад је био позициониран као генеричко деловање, оперативно у јединственој организационој структури и усредсређено на рад на случајевима, а актуелни социјални рад је испуњен са проценама, мониторингом, координирањем агенција, вишеструким пружањем услуга и менаџментом случаја. Ерго, социјални рад и социјалне службе су се генерално замениле етос и праксу генерицизма са административним специјализмом.

На тој линији, се крећу и размишљања која констатују да је социјални рад изложен интензивном процесу фрагментације или дезинтеграције, са евазивним и недовољно снажним концептуализацијама контра-позиција које би могле да генеришу и промовишу реинтегришуће процесе.³¹⁾ Као најиндикативније тенденције тога ранга можемо означити следеће моменте новог јавног менаџмента³²⁾ (то јест новог јавног управљања): (1) форсирање агенцијског администраирања јавним сервисима са доминацијом неизабраних и од, следствене, одговорности изузетих тела; (2) дефинисање и пружање услуга у међупростору заинтересованих организација, а не унутар постојећег структурног размештаја; и (3) све већу фрагментацију социјалне службе на нивоу (3.1.) професионалних или услужних разлика, (3.2.) организационих реструктурирања око поделе на линији корисник/набављач у сфери социјалне заштите и (3.3) инсистирања на деволуцији и децентрализацији.

Претходна констелација имплицира:³³⁾ (1) да у амбијенту сталног смањења јавне потрошње, такве тенденције чине социјалну службу резидуализованом и концентрисаном на сужене дефи-

30) Види Fitzpatrick, T. “Postmodernism, welfare and radical politics.” *Journal of Social Policy*, 25(3), 1996, стр. 303-320.

31) Clarke, J. “After social work?” у Parton, N. (ур.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge, London, 1996, стр. 54-60.

32) Види Стојановић, Ђ. и Ђурић Ж. *Анатомија савремене државе*. Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 243-252.

33) Ibidem, стр. 58-59.

ниције опасности и потреба; (2) да без обзира на дизајнирање нове организационе структуре и менаџерске власти у јавним службама, легитимизованих преко промовисања вишег степена делотворности, долази до стварања нових трошкова и препрека повезаних са координацијом (ово условљава расправе о тржишту и квази-тржишту у домену социјалне заштите и покрива, рецимо, проблем трансакционих трошкова и процеса регулације и мониторинга уговореног пружања услуга); (3) да се мења природа и услови дискреционог понашања унутар социјалног рада (професионалне процене су подређене менаџерским приоритетима, те долази до стварања хибридне рачунице, где су професионални процеси и категорије помешани са менаџерским апсолвирањем трошкова, ефикасности и ризика, социјални диверзитет се узима у обзир али је лимитиран организационим императивима и критеријумима; и (4), коначно, размрвљавање и уситњавање социјалног рада генерише проблеме који су у спрези са идентитетом, вредностима и лојалношћу (долази до замене професионалне, "деонтологизоване", културе, са корпоративном посвећеношћу и идентитетима).

Целокупни сет горе изнетих преображаја јасно иницира професионалну кризу у области социјалног рада, која је сегмент шире позициониране кризе професионално-бирокуратског аранжмана класичне државе благостања. Промене измештају познате зоне расправе у вези улоге социјалног рада и свих осталих са њим повезаних дилема, нарушавају чворишта тензије, савезе и сам језик диспутације (на пример, више се не говори о клијентски усмереном социјалном раду, јер је клијент "метаморфозирао" у купца, или анти-дискриминаторна пракса у социјалном раду тешко може бити артикулисана када је најважнија ставка у менаџерској агенди стално увећање ефикасности). Цео један теоретско-програмски репертоар је стављен у други план, а тамо где и није у потпуности ишчилено - замењен је компетицијом, корпоративним визијама и конфузијом, што свакако алтерира како положај социјалних радника тако и корисника социјалних услуга.

Постмодернисти већину својих критика социјалног рада реализују преко препознавања модерничких тенденција концентрисаних око: (1) склоности ка третирању клијената као хомогених објеката; (2) некритичког прихватању научних достигнућа као прогресивних; (3) узалудне потрага за вечним истинама; или (4) фиксираног или тотализујућег схватање идентитета.³⁴⁾ За антиопресивну праксу социјалног рада је битно да се овим потенцира

34) Dominelli, L. *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, New York, 2002. стр. 163-169.

важност разлика и одбацује третирање унитарности као потпуно непропитујуће датости. Поред тога, постмодернизам указује на то да анти-опресивни ангажман може остати заробљен у претпостављене професионалне „аксиоме“ пасивности клијента и, следственог, патерналистичког приступа који то омогућава. У том смислу, деконструкција хомогеног пасивног субјекта представља један од централних темата постмодернистичке критике. Постмодернизам указује и на то како модернистичка парадигма партнерства са клијентом привилегује оне који контролишу друштвене ресурсе. Он, такође, апострофира укореењеност клијената у свакидашњим интеракцијама, навикама и рутинама, то јест потенцира микро-ниво мутуалности клијента, сфере у којој се остварује највећа контрола, на уштрб најширег плана промена, макро-нивоа односа моћи.

Постмодернизам, дакле, децизивно одбацује аналитичку субмисију универзалистичким нормама (или великим, мета, наративима), попут друштвене правде или друштвене једнакости.³⁵⁾ На тој линији, не прихвата се став, карактеристичан за концепт државе благостања, по коме сви они који потпадају под одређену категорију (на пример дефинисану старосним, родним или материјаним критеријумима) имају сличне потребе, те да универзалистичка држава благостања треба на свачије потребе да реагује на сличан начин. Апострофира се, дакле, нехомогеност или некомпактонст, “развијеност” друштвених група, те чињеница да оне све више постају микстура различитих социјалних категорија. Ако се уопште може рећи да постмодернизам на нечему почива, што свакако нема неке негативне методолошке консеквенце, онда је то инсистирање на плурализму и различитости становишта, на демаскирању друштвених расцепа и диференцијација. У сфери социјалне политике то се надовезује на увођење политике идентитета, идентификовања нових друштвених подела и неједнакости, те преиспитивања традиционалних редистрибутивних шема у смислу друштвено-економских и класних неједнакости.

ЗАКЉУЧАК

Када је концепт државе благостања масовних демократија у питању, Хабермас тврди како је криза њено ендемско својство понајвише због напетости повезаних са остварењем циљева базираних на једнакој дистрибуцији ресурса у условима тржишне

---

35) Види Hillyard, P. и Watson, S. “Postmodern social policy: a contradiction in terms?” *Journal of Social Policy*, 25(3), 1996, стр. 321–346.

економије (што повлачи за собом повећани ниво регулације и интервенционизма са негативним утицајем на аутономију економије).³⁶⁾ Држава благостања, наиме, поставља изузетно висока пореска оптерећења, која може оправдати само успостављањем неког праведног друштвеног поретка (конгруентног са неким претходно прихваћеним друштвеним консензусом или консензусом благостања). Немогућност испуњења тако формулисане облигације доводи до кризе легитимитета и до значајног смањења поверења грађана у државу, па се сфера културе узима као подручје за обезбеђивање интерпретативних ресурса за креативни одговор на претходно идентификоване проблеме.

И поред тога што је трпела доста критика, концепција државе благостања је ипак успела да реализује помак у заштити основних слобода и одвајању једнакости грађана од непредвидљивости тржишта рада. За унутрашњу системску интенцију егалитарног демократског концепта, који је формално дефинисан универзалним грађанским и политичким слободама, може се рећи да се изражава потпуном усмереношћу ка идеалу супстанцијалне политичке једнакости: (1) обезбеђивању стања у коме политички утицај није превасходно дефинисан преко економске позиције грађана; (2) захтевању стварне једнакости шанси и могућности; (3) одбацивању неједнакости утемељене на различитим социјалним датостима; и (4) давању приоритета мање имућним као основи за концептуализацију општег благостања. Данас је идеологија и пракса социјалдемократије, укључујући и модел државе благостања као најекспонираније форме друштвене администрације и гаранта једнакости, у поприлично хаотичном стању.

Актуелне потешкоће имају далеко мање везе са супстанцијалном метаморфозом људске природе и тежњи, а више са организационим проблемима манифестованим како кроз дискрепанцију између квалитета организовања и управљачке праксе социјалдемократије, тако и кроз трансформацију општих материјалних услова. Потенцијални смер у амортизовању такве констелације никако не може бити, под изговором слободе избора, ангажовање приватних добављача у сфери услуга државе благостања. Избор између различитих добављача може бити нужан, али никако довољан квалитет за повећање нивоа „уплива“ обичних грађана у сферу благостања, јер само њихова директна партиципација у зони пружања услуга може им пружити прави утицај и разрешити их све већег осећаја искључености као гласача, радника, корисника услуга државе благостања и пореских обвезника.

36) Види Habermas, J. *The Philosophical Discourse of Modernity*. Polity Press, Cambridge, 1987.

Како је то већ раније сугерисано мета-наративи манифестују омнисцијентне теорије или филозофије које обећавају људско ослобађање или желе пружити универзалне фундаменте истинитости (ради се, дакле, о апсолутним, универзалним и свеобухватним системима знања и истине). Непратећи модерност, већ бивајући стално присутни део њеног нуклеуса, постмодерност изазива и одбацује тотализујуће мета-наративе који служе за легитимизовање модернистичке праксе. Пропаст комунистичке алтернативе и жестока криза кејнзијанске државе благостања сведоче о завршетку једне епохе испуњене великим еманципаторским наративима, који су у својим основним премисама остали недоречени и неостварени, па тиме и са јако мало кредибилитета. Ерго, једно од најинтересантнијих аналитичких темата постмодерног приступа благостању није само регистровање плуралитета идентитета, већ обухвата како различите перспективе у третману и пласману његових делова, тако и трајекторије идентитетских трансформација, те сплет односа произашлих на безусловном уважавању разлика. Способност мобилизације, повезане са новим поимањем благостања, око пола, расе, сексуалности и инвалидности зарад супротстављања или алтернативе владајућој стратегији, базираној на примату потреба, ће зависити од капацитета да се, у политички контингентном времену и простору, остане «чврст» у солидарности узрокованој специфичностима и «мек» у лабаво конфигурисаним јединицама заједништва.

ЛИТЕРАТУРА

- Blakemore, K. и Griggs, E. *Social Policy: An Introduction*. Open University Press, Maidenhead, 2007.
- Baudrillard, J. *Selected Writings*. Stanford University Press, Stanford, 2001.
- Clarke, J. "After social work?" у Parton, N. (ур.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge, London, 1996, стр. 36-61.
- Crook, S., Pakulski, J. и Waters, M. *Postmodernization: Change in Advanced Society*. SAGE, London, 1992.
- Dickens, D. R. и Fontana, A. « Postmodernism in the Social Sciences.» у Dickens, D. R. и Fontana, A. (ур.) *Postmodernism and Social Inquiry*. UCL Press, London, 1994, стр. 1-25.
- Dickens, D. R. и Fontana, A. "The Future of Social Theory and the Limits of Postmodern Critique." у Dickens, D. R. и Fontana, A. (ур.) *Postmodernism and Social Inquiry*. UCL Press, London, 1994, стр. 127-155.
- Dominelli, L. *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- Fitzpatrick, T. "Postmodernism, welfare and radical politics." *Journal of Social Policy*, 25(3), 1996, стр. 303-320.

- Gibbins, J. R. "Postmodernism, poststructuralism and social policy." у Carter, J. (ур.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998, стр. 31-49.
- Giddens, A. *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge, 1991.
- Giddens, A. *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge, 1991.
- Giddens, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Polity Press, Cambridge, 1994.
- Giddens, A. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1998.
- Giddens, A. и Pierson, C. *Conversation with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Polity Press, Cambridge, 1998.
- Gutmann, A. (ур.) *Democracy and the Welfare State*. Princeton University Press, Princeton, 1988.
- Habermas, J. *The Philosophical Discourse of Modernity*. Polity Press, Cambridge, 1987.
- Haggard, S. и Kaufman, R. *Development, Democracy and Welfare States: Latin America, East Asia and Eastern Europa*. Princeton University Press, Princeton, 2008.
- Hillyard, P. и Watson, S. "Postmodern social policy: a contradiction in terms?" *Journal of Social Policy*, 25(3), 1996, стр. 321–346.
- Kompridis, N. *Critique and Disclosure: Critical Theory between Past and Future*. MIT Press, Cambridge, 2006.
- Loyal, S. *The Sociology of Anthony Giddens*. Pluto Press, London, 2003.
- Meadowcroft, J. "From Welfare State to Ecostate." у Barry, J. и Eckersley, R. (ур.) *The State and the Global Ecological Crisis*. The MIT Press, Cambridge, 2005, стр. 3-25.
- O'Brien, M. и Penna, S. *Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society*. SAGE, London, 1998.
- Offe, C. *Contradictions of the Welfare State*. Hutchinson, London, 1984.
- Parton, N. "Problematics of Government: (Post)Modernity and Social Work." *British Journal of Social Work*, 24(1), 1994, стр. 9-32.
- Parton, N. "Social theory, social change and social work: an introduction." у Parton, N. (ур.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge, London, 1996, стр. 4-19.
- Penna, S. и O'Brien, M. "Postmodernism and social policy: a small step forwards?" *Journal of Social Policy*, 25(1), 1996, стр. 39–61.
- Pestoff, V. A. *A Democratic Architecture for the Welfare State*. Routledge, London, 2009.
- Pierson, C. и Castles F.G. (ур.) *The Welfare State Reader*. Polity Press, Cambridge, 2006.
- Полањи, К. *Велика трансформација: политичка и економска исходишта нашег времена*. Филип Вишњић, Београд, 2003.
- Pratt, A. "Towards a New Social Democracy." у Lavalette, M. и Pratt, A. (ур.) *Social Policy: Theories, Concepts and Issues*. SAGE, London, 2006, стр. 26-46.

Стојановић, Ђ. и Гавриловић, Д. “Од модерне парадигме вођства ка пост-модерној парадигми вођства.” *Српска политичка мисао*, 31(1), 2011, стр. 11-38.

Стојановић, Ђ. “Трактат о постмодернизму, друштву и политици: Quaesumque ab X dicta essent, commentitia esse.” *Српска политичка мисао*, 41(3), 2013, стр. 11-56.

Стојановић, Ђ. и Ђурић Ж. *Анатомија савремене државе*. Институт за политичке студије, Београд, 2012.

Djordje Stojanovic, Ljubisa Despotovic

DISCURSIVE TRANSFORMATION OF WELFARE CONCEPT

Resume

The paper deals with a comparative analysis of modernist, late-modernist and postmodernist paradigms of welfare. In this sense, the first part of paper, addresses the general conceptual profiling of welfare, the welfare state and, consequently, welfare politics. The following section deals with late-modernist risk politics and its impact on the reformulation of the welfare state in the social investment state. In the discourse of the social investment state processes of inclusion and exclusion are very important, they allow or prevent individuals to participate in the economic sphere, especially at the level of the labor market. The final part examines the postmodern insistence on the relevance of identity politics for deconstruction of welfare meta-narrative. The postmodern perception of welfare insists on pluralism and diversity, on unmasking of social cleavages and differentiation. This includes the introduction of identity politics, identifying new social divisions and inequalities, and the reconfiguration of traditional redistributive scheme in terms of socio-economic and class inequality.

Key words: Welfare, Welfare State, High Modernity, Anthony Giddens, Post-modernity, Social Policy, Social Work.

---

* Овај рад је примљен 25. новембра 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. новембра 2014. године.